

סופי לעת עתה

אליהו גליל

היא פסגת השאיפות של המין האנושי, אך המדע עדיין לא גילה את הדרך אליה. מתקופת התנ"ך ועד ימינו נבחנות שיטות שונות להגשים את החלום הזה: תחיית המתים. אליהו גליל יצא בעקבות חלום חיי הנצח וניסה להבין כמה אנחנו באמת רחוקים ממנו

גם הסיפור שלנו מתחיל בגן עדן, ערש לידתו של המין האנושי. אחרי שיצר ה' אלוקים את האדם הוא ציווה אותו לאמור: "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות" (בראשית ב, יז). כידוע, אבינו הקדמון לא עמד בציווי, חטא ונענש. "ואל עפר תשוב" (שם ג, יט), נגזר עליו. לאחר שחטאי דור המבול הגדישו את הסאה שב ה' והטיל את המוות בשנית: "לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר, והיו ימיו מאה ועשרים שנה" (שם ו, ג). בואו הראשון של המוות לעולם קצב את חיינו בכלל, ובואו השני קיצר את השהות שלנו כאן עוד יותר.

"הילודים למות", מסכמת המשנה במסכת אבות (ד, כב), והמימרה החותכת הזו מלווה אותנו מיום לידתנו עד יום מותנו. המוות הוא חלק מהחיים,

ומשום כך אנחנו מכוונים 'בני תמותה'. ואולם, היהדות נלחמת בעובדה זו, ובתורה ניכר בכירור יחס שלילי אל תופעת המוות. ההיתקלות הראשונה והמכוננת שלנו עם המוות היא בהקשר של איום ועונש: "לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות" (בראשית ב, יז). כמוכן שאין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו, וברור שאין מאיימים בגזר אלא במקל. פסוקי התורה מכריזים, שונים ומשלשים באוזנינו את המסר הברור: המוות רע! יחס זה מתבטא בפועל בהרחקת החיים מקרבה שאינה נצרכת אל המוות, על ידי קביעת טומאת המת והלכותיה המחמירות. אבל למימרה של חכמינו ז"ל יש גם המשך מעודד: "הילודים למות - והמתים להחיות". מתוך הסלידה מן המוות מבצבץ ועולה אורה של הגאולה - תחיית המתים. האמונה

"לדעת הרמב"ם תחיית המתים היא אירוע זמני שלאחריו יחיו בני האדם חיים ארוכים יותר - וימותו. זאת בניגוד לדעת המקובלים, שראו בתחיית המתים תחייה נצחית שאין אחריה מיתה. אצל הרמב"ם התחייה הזו היא אירוע חד־פעמי שחייבים להאמין בו"

הרב יוחאי מקבילי

הנכונות. ככה הוא כותב ב'מורה הנבוכים', שלחיות עם תפיסות נכונות זה לחיות באמת. כלומר, הרמב"ם מלמד אותנו שהחיים הביולוגיים אינם החיים עצמם, אלא רק הבסיס שעליו מתנהלים החיים האמיתיים. בסופו של דבר נשאלת השאלה - מה השגת ועם אילו תפיסות חיית. הרמב"ם רוצה לחלץ אותנו מהתפיסה שהקיום הגופני שלנו הוא הדבר הכי חשוב. לא! הדבר הכי חשוב זו המהות שלנו. יצורים מיתולוגיים, כמו פגסוס למשל, הם דברים שיש להם מהות אבל אין להם מציאות. לבני האדם, לעומת זאת, יש מהות ויש מציאות והן לא בהכרח חופפות. לכן הוא בא ואומר שיש תחיית המתים, אבל זה לא הדבר החשוב. המסר הוא: תעבדו על החיים שלכם ותהיו צדיקים. תחיית המתים היא רק

גדול יותר וראוי יותר להערכה, ויש הסוברים, וזו עמדתו ועמדת החכמים, שככל שדבר מובן יותר דווקא אז הוא גדול יותר. ופה יש נקודה חשובה. מצד אחד הרמב"ם אומר שתהיה תחיית המתים ושיש מצווה להאמין בה, ומצד שני הוא לא מפתח את הנושא הזה כמו שהוא פיתח נושאים אחרים. מתוך כך היו שהסיקו שהוא לא האמין בתחיית המתים, אבל זו דעתם בלבד ולא דעתו של הרמב"ם עצמו. תמיד צריך להבחין בין דעת הרמב"ם ובין דעת פרשניו - שלפעמים קשה להם עם תפיסותיו המורכבות ולכן הם 'דוחפים' אותו לאחד הקצוות הפשוטים יותר להבנה".

מה יקרה אחרי תחיית המתים? האם נחיה לנצח או שהמוות יפריד בינינו שוב?

"לדעת הרמב"ם תחיית המתים היא אירוע זמני שלאחריו יחיו בני האדם חיים ארוכים יותר - וימותו. זאת בניגוד לדעת המקובלים, שראו בתחיית המתים תחייה נצחית שאין אחריה מיתה. אצל הרמב"ם התחייה הזו היא אירוע חד־פעמי שחייבים להאמין בו, אבל לא בו טמון עומק המושג. כדי להבין את זה צריכים לחזור צעד אחורה. מה הם חיים בכלל? למדע אין עדיין הגדרה ביולוגית טובה של חיים. יש אוסף של מאפיינים שיש ליצור חי, אבל אין הגדרה חדה וחוקתית. לרמב"ם יש הגדרה: החיים הם התפיסות

צריכים את הנס של תחיית המתים כדי להאמין בה, שהרי ממילא קיומו של נס לא מעיד שדווקא ה' הוא שעשה אותו. לרמב"ם אין בעיה עם ניסים. הוא לא היה רציונליסט בסגנון של ימינו, שמכחיש את קיומו של הנס, אבל ניסים גם לא מחייבים תפיסות תיאולוגיות מסוימות. העובדה שה' קרע לבני ישראל את הים במצרים לא משנה כלום בתפיסת העולם היסודית שלנו. זה לא הדבר הכי גדול בעולם. ודאי שזה מעשה ה', אבל אי אפשר לבסס על הנס הזה את האמונה. בהקשר הזה צריך להגיד שהנס אמנם נראה כחריגה מהטבע, אבל מי אמר שאנחנו באמת מכירים את הטבע על כל פרטיו? אם הייתי מראה את הטלפון שלי למישהו שחי לפני מאה שנה, מפעיל אותו קצת ומצלם איתו תמונה, אותו אדם היה חושב שעשיתי נס, אבל כולנו יודעים שזה משהו טבעי ופשוט לגמרי. רק מפני שהאדם הזה לא מכיר את הדבר הוא תופס אותו כנס. כך גם היחס בינינו ובין ניסי ה', שבאמת הם חלק מהטבע האלוהי. מעניין שדווקא ככל שמהו טבעי יותר, כך הוא גדול יותר בעיני הרמב"ם. כששאלו אותו מאיפה הוא יודע ש'ג'ר זאב עם כבש' זה לא כפשוטו אלא משל לשלום עולמי, הוא השיב שיש שתי אסכולות בעולם: יש הסוברים שככל שדבר איננו מובן ויותר מופלא כך הוא

בכך שהמוות הוא לא סוף פסוק היא חלק אינטגרלי מהתפיסה היהודית של הזמן, הרואה אותו כזורם לקראת ייעוד סופי וגאולה. זאת בשונה מהתפיסה האלילית, הנעה במעגל סגור.

מהי תחיית המתים הנזכרת? האם מובטחים לנו אחריה חיי נצח? מי יחיה את המתים? האם אנו רשאים לעשות זאת? תחזיקו חזק, קוראות יקרות. אנחנו צוללים יחד אל החור השחור הכי עמוק ביקום, בתקווה שעד שניחלץ ממנו נגלה שנבואת ישעיהו, "בילע המוות לנצח" (כה, ח), כבר הפכה למציאות חיינו.

והמתים? להחיות!

החיים שאחרי תחיית המתים הם חיים נשגבים שאליהם יש לשאוף, חיים שבהם חרדת החטא המעיקה אינה קיימת עוד. איך זה יקרה? מי יחיה את המתים? מה יקרה למתים אחרי שיחיו? אילו שאלות הלכתיות עתידה לעורר תחיית המתים? האם המתים יצטרכו להיטהר מטומאת המת שלהם? כל אלה ועוד הן שאלות שקשה למצוא עליהן תשובה מוחלטת. אני פונה אל הרב יוחאי מקבילי, רב ואיש היי-טק, המוכר בזכות 'מפעל משנה תורה' שהקים. זהו מיזם גרנדיזוי שבמהלכו הוציא לאור מחדש את 'משנה תורה' לרמב"ם, על י"ד כרכיו ו-1,000 פרקים, בכרך אחד - עבה, נאה ומוגה ביסודיות רבה - המאפשר להחזיק את כל התורה ביד אחת כפשוטו. כיום שוקד הרב מקבילי על כתיבת פירוש ל'מורה הנבוכים' ועל הנחלתה של משנת הרמב"ם לרבים. הוא תלמידו של הרב יוסף קאפח זצ"ל - שבין השאר היה מתרגם, מהדיר ומפרש כתבי הרמב"ם ומגדולי רבני תימן בארץ - כך שאין מתאים ממנו כדי לעשות סדר בנושא תחיית המתים על פי משנת הרמב"ם.

הרב יוחאי, לפי הרמב"ם, האם תחיית המתים היא נס אלוהי, או שאפשר להגיע אליה גם בדרך הטבע?
"אם בני אדם יחיו את המתים זה יהיה נהדר. אנחנו לא

”השאלה החשובה שאדם צריך לשאול את עצמו אינה אם הוא יזכה לתחיית המתים, אלא האם הוא חי עכשיו! תחיית המתים פירושה שאתה רוצה חיים נוספים. האם אתה כל כך מרוצה מהחיים הנוכחיים עד שאתה רוצה עוד מנה מהם?”

הרב יוחאי מקבילי

השימור בהקפאה של הנפטרים הוא תהליך בלתי הפיך, שעשוי אף לגרום נזקים לרקמות ולאיברים המוקפאים.

העוסקים בתחום (שמתפרנסים ממנו יפה) מקווים שאלה בעיות זמניות, ושבעתיד ניתן יהיה להחזיר את המוקפאים לחיים באמצעות טכנולוגיה עתידית מתקדמת שאינה ידועה או מוכרת למדע בן-זמננו. אך הקריוניקה נתקלת ביחס ספקני מצד רוב אנשי הרפואה והמדע. גם עלותו של התהליך גבוהה מאוד (עד חצי מיליון שקלים), מה שמרחיק אותו מהישג ידם של רוב בני התמותה. אבל תג מחיר אסטרונומי ויעילות מוטלת בספק הם לא מה שיעצרו אנשים בעלי אמצעים במרדף אחרי חיי נצח נחשקים...

לא מעט מכוני שימור קמו בעולם במהלך השנים, אך כיום נותרו שני מכונים פעילים בלבד. שניהם נמצאים בארצות הברית ומאכסנים בקירור למעלה מ-250 נפטרים, ביניהם גם יהודי-ישראלי אחד. בישראל פועלת עמותה בשם 'המכון הישראלי לקידום מדע קהילתי', המתעסקת בקידום תחום אריכות החיים בישראל וקריוניקה.

אמנם כרגע אין אפשרות מעשית להחזיר לחיים את האנשים ששומרו, אך בהחלט ייתכן שבעתיד הקרוב הטכניקות יתפתחו ויהפכו להיות סבירות יותר ובעלות סיכויי הצלחה גדולים יותר. האם הדבר יהיה מותר מבחינה הלכתית? האם יש הבדל בין יהודים ללא-יהודים? והאם אין פה ניסיון לפלוש לתחומו של האל? עם השאלות האלה אני פונה לרב יעקב

המרדף אחרי האל-מוות

תחיית המתים עדיין לא פה, אבל אנשים עדיין חפצים להינצל מהמיתה. לא משנה איך, העיקר שלא למוות. גם אבותינו ורבותינו הקדושים ניסו לחמוק מרגע המוות ומשלטונו המוחלט של מלאכו - החל בדוד המלך, דרך רבי שמעון בר יוחאי, רבי יהושע בן לוי ורבי חנינא בר פפא, וכלה ברבי אלעזר, רב ששת, רב אשי, רב חסדא ורבי חייא - אך המוות השיג את כולם. ואולם, מה שנבצר מהם אולי נמצא בהישג היד שלנו: בשנים האחרונות, עם התפתחות הטכנולוגיה הרפואית המודרנית, האל-מוות מתחיל לקרום עור וגידים.

הטכניקה שאולי תאפשר חיי נצח להמונים היא 'קריוניקה', שמגיעה מהמילה 'קריו' היוונית, שפירושה 'קר כקרח'. זהו שימור של בני אדם ובעלי חיים בטמפרטורה נמוכה מאוד, מינוס 197 מעלות צלזיוס, מיד לאחר מיתתם, מתוך תקווה שריפוי מחלתם והשבתם לחיים יתאפשרו בעתיד הקרוב. ההיגיון פשוט: הקפאה של רקמות מונעת מהן להיחרס ומעכבת את כל התהליכים הביוכימיים המתרחשים בהן. טכניקה דומה במקצת משמשת לשמירה על איברים להשתלה במהלך השינוע מהתורם לנתרם, וגם לשימור של ביציות נשים לצורכי פוריות. אלא שבניגוד למקרים אלה, כאן מדובר בהקפאה עמוקה של גוף שלם לטווח זמן בלתי ידוע. בטכנולוגיה הקיימת כיום

בתודעה של תודה זה מוסיף שנות חיים. אם הוא היה חי היום, אין לי ספק שרמב"ם היה מתמודד עם העולם המודרני והפוסט-מודרני טוב בהרבה מכל צורת התמודדות אחרת שאנחנו מכירים. הוא היה נכנס לתוככי הדברים, נוטל מה שאפשר, ויש מה ליטול, ומפרק מבפנים את מה ששקרי. הוא היה מתמודד עם התפיסות הפילוסופיות המוטעות, התמודדות שהייתה מלווה בהבנה שמאחורי כל מה שאנחנו רואים יש תפיסות שורשיות שצריך לסלק. כלומר, לא רק את הביטוי החיצוני שלהן, אלא גם את השורש עצמו. מכל מקום, הוא הותיר לנו מורשת והשראה להתמודדות, ועכשיו תורנו".

אתה ה', אלוהינו מלך העולם, אשר יצר אתכם בדין, ודן אתכם בדין, וכלכל אתכם בדין, והמית אתכם בדין, והוא עתיד להקים אתכם בדין לחיי העולם הבא. ברוך אתה ה', מחיה המתים! התחייה היא לחיי העולם הבא, והעולם הבא הוא העולם הרוחני. והוא רק הוא תחיית המתים השלמה".

מה תאמר לרמב"ם אם תפגוש אותו אחרי תחיית המתים?

"אומר לך מה מורי ורבי, הרב קאפח זצ"ל, היה אומר. 'תודה רבה, תודה רבה על כל מה שעשית'. תחושת ההודיה העמוקה על מה שיש לנו היא חיים, מעבר לזה שאנו יודעים שזה גם מדעי: כשאדם נמצא

לצדיקים, וממילא היא משרתת את הצורך לשבור את התפיסה שהחיים הפיזיים הם הדבר החשוב. השאלה החשובה שאדם צריך לשאול את עצמו אינה אם הוא יזכה לתחיית המתים, אלא האם הוא חי עכשיו! תחיית המתים פירושה שאתה רוצה חיים נוספים. האם אתה כל כך מרוצה מהחיים הנוכחיים עד שאתה רוצה עוד מנה מהם? מורי ורבי, הרב קאפח זצ"ל, כתב על זה באחד מספריו: לרדת שוב לחיים גופניים של אכילה ושתייה והליכה לשירותים וגוף פגיע. הרי אם אינו פגיע, זה לא גוף! ומי רוצה כזה דבר בכלל?! כל הרעיון הגדול הזה בא לידי ביטוי בנוסח הברכה שמברכים כשרואים בית קברות של ישראל: 'ברוך

”הקבורה היא מעין גניזה. אנחנו גונזים את הנפטר כמו שאנחנו גונזים תשמיש קדושה. כל יהודי הוא נספר תורה שצריך לגנוז, ודווקא בדרך הראויה של קבורה באדמה. את זה אין בקריוניקה”

הרב יעקב רוז'ה

נדרש וכמקובל, כולל הוצאה של איברים פנימיים. לדבריו, זה מה שעשו לכל מלכי ישראל. פרשנים אחרים התנגדו: חס וחלילה שחנטו אותו בהוצאת איברים והכנסת בשמים וכדומה, אלא מרחו עליו חומרים מבחוץ בלבד. אני רוצה לומר לך דבר חריף: כבוד המת תלוי בתקופה ובנוהג, וכשלא עושים לפי המקובל יש בזה ביזיון למת. פעם היו קוברים קבורה ראשונה ואז היו חוזרים אל הכוך שבו נטמן הנפטר ומלקטים את העצמות לכלי קטן יותר. מה עשו כשהעצמות היו ארוכות מדי ולא נכנסו לכלי? היו שוברים אותן! היו להם כלים מיוחדים לזה, והם אפילו נזכרים במשנה. אחד מהם נקרא 'מרצ'ה, שבעזרתו היו מרוצצים את העצמות! אפשר להבין את זה היום? אדם

נאמר 'קבור תקברנו, לא תלין נבלתו על עץ', ומיד אחר כך נאמר 'ולא תטמא את אדמתך'. לדבריו, מכאן לומדים ש'אין ראוי שנטמא הארץ ותהיה קללת האלוקים בארץ הקדושה, כי שם ציווה את הברכה חיים עד העולם'. בארץ ישראל אסור להשאיר גופות ללא קבורה, אפילו אם אלה גופות של האויב. ובאמת, מדינת ישראל היום קוברת את חללי האויב בבית קברות מיוחד. כמוכן שיש בזה גם עניין של קבורה מדרכי שלום ולצורכי חליפין עתידיים, אבל הבסיס הוא הכבוד למת”.

במה שימור לצורכי החייה עתידית שונה מהחייה של אדם הנמצא על סף מוות, שהיא מותרת?

”כל הפוסקים מסכימים שאי אפשר להחזיר נשמה לאדם לאחר שהיא יצאה ממנו, ואם אפשר להחזירה - סימן שהוא לא באמת מת. המוות הוא תהליך מתמשך, וה'מת' שמחזירים לחיים הוא רק אדם שנחזה כמת, אדם שהיה על סף מוות. במקרה של שימור לצורך החייה עתידית מדובר באדם שהוא כבר מת לכולי עלמא, אדם שכבר עבר את הסף, והקריוניקה מנסה לעשות משהו שהוא בלתי אפשרי, לפחות כרגע. אם הטכניקות הרפואיות-מדעיות יתפתחו ויגיעו למצב שבו מסוגלים להחיות מתים בעזרתן גם אחרי זמן רב מהמוות, זה יהיה רצון אלוקים. אני מאמין בהשגחתו של ה' על העולם ועל התפתחותו. זה לא יתפתח סתם. לכן אם זה יהיה רציני, יצטרכו לדון בשאלה ולשקול את זה. כנראה שאז אדם כזה לא יוגדר כמת אלא כאדם בתרדמת, אדם ללא הכרה. אם יחיו אותו יתברר למפרע שהוא לא מת”.

אם יש איסור בשימור מתים יהודיים, איך התיר יוסף את חניטת גופת יעקב אביו?

”יש בזה מחלוקת בין הפרשנים. התוספות יום טוב אומר שזה היה כפשוטו וחנטו אותו

אילו בעיות הלכתיות, מלבד ביטול מצוות קבורה, מתעוררות בשל הקפאה כוז?

”יש תקנה של חכמים לציין את הקברים כדי שכוהנים לא ייכשלו בהם בטומאת מת, וזו יכולה להיות בעיה בהקשר זה. אם לא יציינו במפורש שיש שם מתים, כהן שיגיע לשם עלול להיטמא; יש בעיה של איסור הנאה מן המת, וגם זה עלול לקרות במכוני שימור. מעבר לכל זה, ביטול מצוות הקבורה פוגע בנפטר עצמו. הגמרא לומדת מן המילים 'וכיפר אדמתו עמו' שהקבורה של אדם באדמה מכפרת עליו, ומי שלא נקבר כראוי לא זוכה לכפרה הזו. למעשה, הקבורה היא מעין גניזה. אנחנו גונזים את הנפטר כמו שאנחנו גונזים תשמיש קדושה. כל יהודי כותב את ספר התורה הפרטי שלו, הוא עצמו, במהלך חייו - אחד כותב ספר מושלם ומדויק ואחר פחות, אחד עם תגים ואחד בלי, אחד עם אותיות יפות ומדויקות ואחד עם כתב פחות יפה - אבל עדיין כל יהודי הוא ספר תורה שצריך לגנוז, ודווקא בדרך הראויה של קבורה באדמה. את זה אין בקריוניקה”.

האם יש הבדל בין יהודים ללא-יהודים בנושא זה?

”כן. על אף שאנחנו מצווים להתעסק עם מתי הגויים ולקברם בקבר ראוי מדין דרכי שלום, הגויים עצמם אינם מצווים על קבורה. לכן אם גוי ביקש שישימרו את גופתו, אין בזה איסור. עם זאת, הרמב”ן בפרשת ”כי תצא” טוען שבארץ ישראל חובת הקבורה חלה גם על נפטרים גויים. בתורה

רוז'ה, חבר מועצת הרבנות הראשית, המכהן כיושב ראש הוועדה לענייני כבוד המת. בצעירותו למד הרב בישיבת היישוב החדש ובישיבת חברון, ובתום שירות צבאי קרבי התנדב לחברה קדישא. עם פרוץ מלחמת יום הכיפורים הוא החל לעסוק בטיפול בחללים, וכיום הוא משמש רב החברא קדישא של תל אביב, יו”ר ועד רבני זק”א ונציג הרבנות הראשית במכון לרפואה משפטית, וגם יועץ לרב הצבאי הראשי בתחום זיהוי חללים.

הרב רוז'ה, יש בעולם כרגע לפחות יהודי אחד שגופתו משומרת בהקפאה לצורך החייה עתידית. האם הדבר מותר לפי ההלכה?

”לא. יש חובת קבורה מן התורה על כל חלק וחלק מן המת, ושימור במכון כזה גורם לביטול המצווה. בתורה נאמר 'קבור תקברנו', ועל זה אומר הרב פיינשטיין שהחובה לקבור קיימת בכל רגע ורגע. מי שלא עושה את זה עובר על לאו, ואם אדם מצווה שלא יקברו אותו אסור לשמוע לו. המצווה היא שהמת יהיה קבור באדמה דווקא ואסור שתהיה חציצה. אם אי אפשר, אז לפחות מפזרים אדמה בארון או נוקבים חורים בתחתיתו כדי שיהיה חיבור. את זה אין במכוני השימור. גם אם יניחו את הנפטר במכון שימור שייבנה במקלט תת־קרקעי, כמו שמתכננים לעשות עכשיו, זה עדיין לא יספיק, כי על אף שהנפטר נמצא מתחת לפני האדמה עדיין אין לו חיבור לאדמה עצמה”.

לוקח גרזן ושובר את עצמות אביו, וזה מוגדר כיום שמחה!
היום זה היה נתפס כביזיון המת, אבל פעם זה היה מובן מאליו.
זה היה חלק מנוהג הקבורה וחלק מכבוד המת."

לפי המדרש יש עצם בשם לוז שממנה יחיו המתים בעתיד. האם מוצאים עצם כזו בקברים של נפטרים?

"המדרש אומר שזו עצם שלא ניתן להרוס, לא בשרפה ולא בכתישה ולא בשום אופן אחר, אבל למדע זה לא מוכר. בשו"ת 'מנחת אליעזר' מסופר שפעם אחת פנו אל המחבר, הרבי ממונקאטש, כמה אנשים, ואמרו לו שהם בדקו את אפר גופותיהם של יהודים שנשרפו ולא מצאו עצם כזאת. הוא שלח אותם לבדוק שוב, ואחרי שגם בבדיקות נוספות זה לא התגלה הוא אמר שכנראה לא הייתה להם עצם כזו בגלל שהם היו רשעים. אבל להלכה אפר של מת לא מטמא, בגלל שאין שם עצם בגודל של שעורה. כלומר, עצם הלזו אמורה להיות גדולה יותר מגודל של שעורה, ולכאורה היינו צריכים לחשוש שבאפר יש עצם כזו, אבל הלכה למעשה אפר של מת לא מטמא כוהנים, כי הכול שם קטן מגודל של שעורה. אחרי השרפה והכתישה של העצמות לא נשאר שם שום דבר שגודל מפירור. לכן אני חושב שהמדרש הזה מציע רעיון רוחני עמוק ולא תיאור פשטני של המציאות. פעם שאלו אותי על אפר של יהודי מרוסיה שהמשפחה רצתה להביא לקבורה בארץ, אם מותר להוביל במטוס את הכד עם האפר או שיש לחשוש לטומאת הכוהנים הטסים, ועניתי שאין בעיה."

עתידיים צדיקים שיחיו את המתים

תחיית המתים, כך מסתבר, מסורה דווקא בידי שמיים. אף על פי כן, עצם השאיפה להחיות מתים בידי אדם היא לא מופרכת לגמרי, אך ההתפתחות הטכנולוגית צריכה להיות מלווה בהתפתחות רוחנית מתאימה. וכך כתב הרא"ה קוק: "אין רחוק מלצייר שתבוא התפתחות כזאת שעל ידי השוואה של השתלמות החוכמה האנושית ביחד עם הקדושה המוסרית היותר רוממה שתמצא עצה גם כן לנצחיות החיים... נראה מדברי חז"ל שייעוד תחיית המתים יבוא על ידי שלמי בני אדם... חכם גדול וצדיק תמים הוא יכשר להיות עולה במעלה של תחיית המתים, ואמרו: עתידיים צדיקים שיחיו את המתים" (לנבוכי הדור). אולי אנחנו צריכים לדאוג שבראש החברות

המסחריות העוסקות בשימור מתים בהקפאה יעמידו בעלי המניות צדיק אמיתי, אחד שמתעניין ברווח הרוחני ולא ברווח הכספי.

מכל מקום, גם ללא פתרונות טכנולוגיים מידה מסוימת של אל-מוות נמצאת בהישג ידנו. מדרש ידוע מספר על רוכל שהיה הולך בעיירות הסמוכות לציפורי ומכריז: "מי רוצה לקנות סם חיים?" הגיע הרוכל לקרבת ביתו של רבי ינאי בעכו. שמעה אותו בתו של רבי ינאי וסיפרה זאת לאביה. קרא רבי ינאי לרוכל ואמר לו: "הראה לי את סם החיים שאתה מוכר!" אמר לו הרוכל: "אתה והדומים לך לא זקוקים לזה". הפציר רבי ינאי ברוכל עד שהתרצה. הוא הוציא מתרמילו ספר תהילים, פתח אותו וקרא את הפסוק: "מי האיש החפץ חיים, אוהב ימים לראות טוב? נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה" (לד, יג). אמר רבי ינאי: "כל ימי הייתי קורא פסוק זה ולא הייתי יודע למה כוונתו, עד שבא רוכל זה והודיעני!" הלך רבי ינאי, האכילהו והשקהו ונתן לו שישה סלעים. אמרו לו תלמידיו: "לא היית יודע פסוק זה?" אמר להם: "הן, אלא שבא זה ובררו בידי" (מדרש רבה, ויקרא טז).

רוצים חיי נצח? לא צריך מכונות משוכללות ומכשירים מתוחכמים. רק ספר תהילים פשוט ודבקות בבורא ובתורתו - וזכיתם.

"אם הטכניקות הרפואיות-מדעיות יתפתחו ויגיעו למצב שבו מסוגלים להחיות מתים בעזרתן, גם אחרי זמן רב מהמוות, זה יהיה רצון אלוקים. כנראה שאז אדם כזה לא יגדר כמת אלא כאדם בתרדמת, אדם ללא הכרה. אם יחיו אותו יתברר למפרע שהוא לא מת"

הרב יעקב רוז'ה